

Економіка

УДК 338.2:330.34

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.19703193>

**Узагальнення міжнародного досвіду щодо реформування національних
економік**

Станасюк Наталія Степанівна

доктор економічних наук, професор,
заступник директора з науково-педагогічної роботи
Навчально-наукового інституту економіки і менеджменту
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6885-9431>

Ільчишин Степан Михайлович

кандидат економічних наук, асистент
кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва
Інституту економіки і менеджменту
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-8706-5278>

Прийнято: 03.04.2026 | Опубліковано: 23.04.2026

Анотація. У статті здійснено систематизацію та узагальнення міжнародного досвіду реформування національних економік на основі порівняльного аналізу п'яти кластерів країн: постсоціалістичних трансформаційних економік, «азійських тигрів», латиноамериканських реформаторів, постконфліктних держав та «пізніх реформаторів». Досліджено еволюцію теоретичних моделей структурних реформ від Вашингтонського

консенсусу (1989) через Пост-Вашингтонський та Доповнений Вашингтонський консенсус до сучасних діагностичних підходів (growth diagnostics), що враховують контекстну специфіку кожної країни. Розмежовано суміжні категорії: стабілізацію, структурне коригування, реформування, модернізацію та трансформацію як аналітичну передумову коректного порівняння. Обґрунтовано, що не існує єдиного універсального рецепту реформування, а принципи «одна економіка, багато рецептів» (Д. Родрік) та ідентифікація ключових обмежень зростання (binding constraints) становлять найбільш продуктивну аналітичну рамку. Виокремлено cross-cutting фактори успіху реформ: якість інклюзивних інституцій, баланс між зовнішньою обумовленістю та domestic ownership, оптимальну послідовність реформаторських заходів, протидію state capture та забезпечення соціальної легітимності. Проаналізовано інституційний вимір реформування через призму чотирирівневої моделі О. Є. Вільямсона та парадоксу державної спроможності Ф. Фукуями. Запропоновано авторську типологізацію факторів реформаторського успіху за критерієм їхньої узагальнюваності (від контекстно-залежних до структурних закономірностей). Визначено обмеження трансферу політик через ризики ізоморфного мімікрізму та survivorship bias у реформаторській літературі. Сформульовано імплікації для країн із подвійним навантаженням (конфлікт/постконфлікт та структурна трансформація), зокрема для України, яка перебуває в умовах безпрецедентного потрійного виклику – відбудови, структурної трансформації та підготовки до вступу в Європейський Союз.

Ключові слова: структурні реформи; реформування національної економіки; Вашингтонський консенсус; інституційні реформи; шокова терапія; градуалізм; постконфліктне відновлення; state capture; діагностика зростання; євроінтеграція.

Generalisation of international experience in reforming national economies

Nataliia Stanasiuk

Doctor of Economics, Professor,
Deputy Director for Scientific and Pedagogical Work
of the Educational and Scientific Institute of Economics and Management
Lviv Polytechnic National University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6885-9431>

Ilchyshyn Stepan

PhD in Economics, Assistant
of the Department of Management and International Entrepreneurship
Institute of Economics and Management
Lviv Polytechnic National University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-8706-5278>

Abstract. The article systematises and generalises the international experience of national economic reform based on a comparative analysis of five country clusters: post-socialist transition economies, the "Asian Tigers", Latin American reformers, post-conflict states, and "late reformers". The evolution of theoretical models of structural reform is traced from the Washington Consensus (1989) through the Post-Washington and Augmented Washington Consensus to modern diagnostic approaches (growth diagnostics) that account for each country's contextual specificity. Adjacent categories (stabilisation, structural adjustment, reform, modernisation, and transformation) are delineated as an analytical prerequisite for correct comparison. It is argued that no single universal reform recipe exists, and the principles of "one economics, many recipes" (D. Rodrik) combined with the identification of binding constraints on growth constitute the most productive analytical framework. Cross-cutting success factors for reforms are identified: the quality of inclusive institutions,

the balance between external conditionality and domestic ownership, optimal sequencing of reform measures, countering state capture, and ensuring social legitimacy. The institutional dimension of reform is analysed through O. E. Williamson's four-level model and F. Fukuyama's state-capacity paradox. The author proposes a typology of reform success factors by the criterion of their generalisability (from context-dependent to structural regularities). The limitations of policy transfer are discussed in relation to isomorphic mimicry risks and survivorship bias in the reform literature. Implications are formulated for countries facing dual burdens (conflict/post-conflict alongside structural transformation), particularly for Ukraine, which confronts an unprecedented triple challenge of reconstruction, structural transformation, and preparation for EU membership.

Keywords: structural reforms; national economic reform; Washington Consensus; institutional reforms; shock therapy; gradualism; post-conflict recovery; state capture; growth diagnostics; European integration.

Постановка проблеми

Питання про те, чи існують стійкі закономірності реформування національних економік, які піддаються узагальненню й переносу між країнами, є одним із центральних в економічній науці останнього півстоліття. Від десяти принципів Дж. Вільямсона, які у 1989 році, здавалося, закрили дискусію лаконічним рецептом (фіскальна дисципліна, лібералізація, приватизація, дерегуляція), до діагностичного підходу Р. Хаусманна, Д. Родріка та А. Веласко, який принципово відкинув саму ідею єдиного рецепту, еволюція реформаторської думки описала повне коло: від універсалізму через розчарування до контекстної специфічності. Відповідь, яку дає сучасна література, водночас проста й парадоксальна: узагальнення можливе, але лише на рівні принципів і закономірностей, а не конкретних політичних приписів. Саме ця теза потребує систематичної аргументації на матеріалі порівняльного аналізу реформаторського досвіду країн різних кластерів.

Актуальність такого узагальнення набуває особливої гостроти для країн, що перебувають у стані подвійного навантаження: одночасного подолання наслідків конфлікту (або ведення його) та структурної трансформації економіки. Україна є найбільш промовистим, хоча далеко не єдиним, прикладом: повоєнна відбудова, структурне реформування та підготовка до членства в Європейському Союзі накладаються одне на одне в умовах, для яких світова історія не пропонує точних прецедентів. Аналітичне розмежування суміжних категорій (стабілізація як короткострокова макроекономічна корекція; структурне коригування як пакет кредитної обумовленості; реформування як цілеспрямована інституційна зміна; модернізація як широке оновлення; трансформація як системна зміна засад функціонування) є необхідною передумовою коректного порівняння досвіду країн, що перебувають на принципово різних стадіях цього спектру [31].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретичний фундамент дослідження реформування національних економік закладено у програмній статті Д. Родріка «Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion?», де обґрунтовано неможливість універсальних рецептів економічної політики та запропоновано контекстно-специфічний підхід до реформ [2]. Монографія «One Economics, Many Recipes» розвинула цю аргументацію, показавши, що при єдності економічних принципів інституційні форми їх реалізації мають бути автентичними для кожної країни [5]. Дж. Вільямсон, автор самого терміну «Вашингтонський консенсус», у ретроспективному аналізі 2021 року визнав, що його десять принципів перетворилися з дескриптивного опису консенсусу на нормативний рецепт зі значними методологічними наслідками [9]. Дж. Е. Стігліц ще у 1998 році сформулював альтернативну рамку Пост-Вашингтонського консенсусу, акцентуючи роль ринкових провалів та державних інвестицій у людський капітал [3].

Емпіричну базу оцінки ефективності реформ суттєво збагатили нещодавні дослідження: К. Грір та Р. Грір за допомогою методу синтетичного контролю

довели, що країни зі стійкими ринковими реформами були в середньому на 16 % багатшими через десять років [7]; А. Чарі, П. Б. Генрі та Г. Рейс продемонстрували прискорення середнього зростання ВВП на 2,6 процентного пункту після стабілізації високої інфляції [8]. Водночас В. Попов показав, що понад 60 % відмінностей в економічних результатах перехідних економік пояснюються початковими умовами, а не швидкістю лібералізації, чим поставив під сумнів продуктивність самої дискусії «шокова терапія vs градуалізм» [10]. С. Маренков (2025) дослідив роль шокової терапії як неоліберального нарративу успіху в ширшому контексті ідеологічних трансформацій [30].

Інституційний вимір реформ досліджено в працях нобелівських лауреатів Д. Аджемоглу та Дж. Робінсона, які обґрунтували дихотомію інклюзивних та екстрактивних інституцій як визначальний фактор довгострокового зростання [13], та Д. С. Норта, який наголосив на ролі credible commitments та path dependence [14]. О. Є. Вільямсон запропонував чотирирівневу модель інституційного аналізу, що розкриває причини, з яких швидкі формальні реформи часто залишаються декларативними [16]. Ф. Фукуяма сформулював парадокс державної спроможності: реформи потребують сильної держави, але спрямовані на обмеження її обсягу [17]. Проблематику state capture в перехідних економіках систематизували Дж. Хеллман, Г. Джонс та Д. Кауфманн, показавши, що найбільшу загрозу для трансформації становлять «часткові реформатори» [15].

Політичну економію затримки реформ пояснює модель «війни на виснаження» А. Алесіні та А. Дрейзена [11], а системне зміщення на користь статус-кво обґрунтували Р. Фернандес та Д. Родрік [12]. Методологію діагностики зростання як альтернативу «списку реформ» запропонували Р. Хаусманн, Д. Родрік та А. Веласко [4], а А. Дрейзен та В. Грілі формалізували гіпотезу «кризи як каталізатора» [26]. Серед новітніх досліджень – аналіз Міжнародного валютного фонду щодо ролі структурних реформ у прискоренні зростання [23] та послідовності й темпу реформ у перехідних економіках [24];

оновлена модель зовнішніх стимулів європеїзації Ф. Шіммельфенніга та У. Зедельмайера [18]; опис ізоморфного мімікрізму М. Ендрюсом, Л. Прітчеттом та М. Вулкоком [19]; аналіз ослаблення реформаторського впливу Європейського Союзу на Західних Балканах М. Бабовіч [25]. Постконфліктне реформування в компаративній перспективі досліджували П. Коллієр та А. Хефлер [21], Г. дель Кастільо [29], Дж. Б. Де Лонг та Б. Айхенгрін [20], а А. В. Геворкян систематизував трансформаційний досвід Східної Європи [27]. Український вимір реформування висвітлено в працях А. І. Смицнюк [31] та В. І. Надраги [32], Г. В. Колодка узагальнив десятирічний досвід посткомуністичного переходу [22].

Попри значний обсяг літератури, недостатньо вивченими залишаються питання узагальнення реформаторського досвіду для країн із подвійним навантаженням, систематичного аналізу реформаторських невдач (failure analysis) та обмежень policy transfer у контекстах, для яких світова історія не пропонує прецедентів такого масштабу, як ситуація, в якій перебуває Україна.

Формулювання цілей статті

Метою статті є систематизація та узагальнення міжнародного досвіду реформування національних економік на основі порівняльного аналізу п'яти кластерів країн, ідентифікація cross-cutting закономірностей успіхів і невдач реформ, аналіз інституційного виміру реформування та формулювання науково обґрунтованих імплікацій для країн із подвійним навантаженням, зокрема для України.

Виклад основного матеріалу

Еволюція теоретичного розуміння реформ описує траєкторію, яку видається продуктивним концептуалізувати як рух від телеологічної до діагностичної парадигми. У телеологічній парадигмі (Вашингтонський консенсус, 1989) реформа осмислювалася як рух до заздалегідь відомої «правильної» моделі: вільний ринок, мінімальна держава, відкрита економіка. Десять принципів Дж. Вільямсона (фіскальна дисципліна, перенаправлення

державних видатків, лібералізація торгівлі та інвестицій, приватизація, дерегуляція, захист прав власності) зафіксували цю модель з лаконічною переконливістю [1]. Дж. Вільямсон, щоправда, наголошував на дескриптивному характері свого списку: він описував точку згоди між Міністерством фінансів США, Міжнародним валютним фондом і Світовим банком щодо реформ для Латинської Америки, а не формулював нормативний рецепт для всього світу [9]. Проте на практиці саме нормативна інтерпретація взяла гору, і десять принципів перетворилися на універсальну програму, яку критики (цілком справедливо, хоча й з певним спрощенням) назвали «ринковим фундаменталізмом».

Якщо припустити, що ефективність цих принципів є суто емпіричним питанням, то сучасні дані дають неоднозначну відповідь. Метод синтетичного контролю показує, що країни зі стійкими ринковими реформами були в середньому на 16 % багатшими через десять років після їх початку [7], а прискорення зростання на 2,6 процентного пункту після стабілізації високої інфляції підтверджує принаймні часткову валідність стабілізаційного компоненту консенсусу [8]. Проте ці агреговані оцінки приховують колосальну варіацію індивідуальних траєкторій: для деяких країн реформи спрацювали блискуче (Польща, Естонія), для інших обернулися катастрофою (Аргентина 2001, Росія 1990-х), а для третіх не дали жодного помітного ефекту протягом десятиліть (Україна). Це дає підстави стверджувати, що самі принципи не є хибними, але їхня ефективність опосередкована контекстом, який Вашингтонський консенсус систематично ігнорував.

Усвідомлення цього обмеження породило Пост-Вашингтонський консенсус, артикульований Дж. Е. Стігліцем у 1998 році. Його інтелектуальне ядро полягало у визнанні фундаментальної ролі ринкових провалів (інформаційних асиметрій, неповних ринків і контрактів) та у тезі, що держава має бути комплементом ринку, а не його антагоністом [3]. Стігліц продемонстрував, що успіх східноазійських тигрів був досягнутий не завдяки рецептам Вашингтонського консенсусу, а через активну промислову політику,

регульовану фінансову систему та масові інвестиції в освіту. Доповнений Вашингтонський консенсус, систематизований Д. Родріком, додав ще близько десяти вимог (корпоративне управління, антикорупцію, гнучкий ринок праці, соціальні мережі безпеки), проте Д. Родрік критично зазначив: постійно зростаючий перелік не гарантує фокусування на справді критичних обмеженнях зростання [2]. Перелік рецептів ставав дедалі довшим, але це жодним чином не наближало практиків до відповіді на запитання, з чого починати в конкретній країні.

Принципово інший підхід запропонували Р. Хаусманн, Д. Родрік та А. Веласко у рамках методології діагностики зростання [4]. Замість «списку реформ» пропонується аналітичне дерево рішень для ідентифікації найбільш обмежувального фактора зростання (binding constraint): що саме стримує зростання у конкретній країні – низька віддача інвестицій чи високі витрати фінансування? Якщо віддача низька – через погану інфраструктуру чи через відсутність комплементарних факторів? Цей підхід формалізовано у концепції «одна економіка, багато рецептів»: існує єдина економічна наука (стимули працюють, ринки ефективні, права власності важливі), проте не існує єдиного рецепту розвитку, оскільки кожна країна має подолати свої специфічні обмеження [5]. Комісія зі зростання та розвитку під головуванням Нобелівського лауреата М. Спенса, проаналізувавши 13 економік із зростанням понад 7 % протягом щонайменше 25 років, виявила п'ять спільних рис: інтеграцію у глобальну економіку, макроекономічну стабільність, високу норму заощаджень та інвестицій (не менше 25 % ВВП), ринковий розподіл ресурсів та відданий, авторитетний і компетентний уряд [6]. Видається обґрунтованим трактувати ці п'ять характеристик не як рецепт, а як дескрипцію: спільні ознаки успіху, які не вказують на єдиний спосіб їх досягнення.

Паралельно з еволюцією нормативних підходів розвивалася позитивна теорія, що пояснює, чому навіть очевидно необхідні реформи відкладаються або спотворюються. Модель «війни на виснаження» А. Алесіні та А. Дрейзена

описує ситуацію, в якій соціальні групи раціонально очікують, поки інші візьмуть на себе непропорційну частку витрат реформ, – і ця раціональна поведінка кожної групи призводить до колективно ірраціонального результату: затримки, що коштує дорого всім [11]. Р. Фернандес та Д. Родрік обґрунтували інший, не менш потужний механізм: реформа, яка принесе користь більшості *ex post*, може не отримати підтримки *ex ante* через невизначеність щодо індивідуальних результатів, оскільки ті, хто не знає, чи опиниться серед переможців, раціонально голосують проти будь-яких змін [12]. А. Дрейзен та В. Грілі формалізували гіпотезу «кризи як каталізатора»: погіршення статус-кво підвищує ціну затримки для всіх груп, прискорюючи вихід зі стану війни на виснаження [26]. Ця гіпотеза, хоча й підтверджена багатьма випадками (польська шокова терапія після гіперінфляції, бразильський Plano Real після шести невдалих стабілізацій), залишається контрверсійною: не кожна криза породжує реформи, і не кожна реформа потребує кризи.

Визначивши теоретичний апарат аналізу, доцільно верифікувати його на емпіричному матеріалі. Нижче запропоновано порівняльний аналіз п'яти кластерів країн, який організовано не як перелік *country stories*, а як виявлення закономірностей і дивергенцій при схожих стартових умовах. Систематизований огляд подано у табл. 1.

Постсоціалістичний кластер є найбільш інструктивним для виявлення ролі інституційного фактору, оскільки країни з подібними стартовими умовами (планова економіка, відсутність ринкових інституцій, необхідність одночасних політичних і економічних реформ) продемонстрували радикально різні результати. Польський план Бальцеровича (1990) залишається хрестоматійним прикладом шокової терапії: одночасна лібералізація цін, конвертація злотого, приватизація та фіскальна аскеза спричинили падіння ВВП на 11,6 % у 1991 році, але вже у 1992-му почалося зростання, а до 1995 року Польща першою серед посткомуністичних країн перевищила рівень ВВП 1989 року [22].

Таблиця 1

Систематизація реформаторського досвіду за кластерами країн

Кластер країн	Домінантна стратегія	Макроекономічний результат	Інституційна специфіка	Ключовий урок
Постсоціалістичні (Польща, Естонія, Чехія, Словенія)	Спектр від шокової терапії до градуалізму	Польща: +50 % ВВП за 12 років; Чехія: банківська криза 1997 р. через ваучерну приватизацію без корпоративного управління	Визначальна роль якості приватизаційного механізму та наявності базових ринкових інституцій до початку реформ. Естонія – виняток: «чистий аркуш» як перевага	Швидкість реформ менш значуща, ніж інституційна готовність
«Азійські тигри» (Пд. Корея, Сінгапур, Тайвань)	Державно кероване зростання, промислова політика	Сінгапур: ВВП на душу ×110 за 58 років; Пд. Корея: 8 % середньорічного зростання з 1960-х	Сильна бюрократія, антикорупція, контрольований фінансовий сектор	Ліберальна модель не є єдиним шляхом до зростання
Латиноамериканські (Чилі, Аргентина, Бразилія)	Циклічна лібералізація; стабілізаційні програми	Бразилія: Plano Real знизив інфляцію з 2500 % до 6 %; Аргентина: криза 2001 р. після 10 років план конвертованості	Дефіцит інституційної послідовності; залежність від глобальної кон'юнктури	Макростабілізація без соціальної легітимності нестійка
Постконфліктні (Руанда, Хорватія, Пд. Корея 1950-х)	Відбудова + інституційне будівництво за зовнішньої підтримки	Руанда: 8 % зростання від 1995 р.; Хорватія: 73 % від середнього ВВП ЄС	Руанда: авторитарна модернізація. Хорватія: ЄС-якір. Пд. Корея: геополітична рента	Абсорбційна спроможність зростає з третього року; допомога має нарощуватися поступово
«Пізнні реформатори» (Румунія, Болгарія, Україна)	Затримані, фрагментовані реформи	Україна: лише +35 % ВВП за 1992–2016 рр. – найслабший результат серед пострадянських країн	State capture, олігархічна «рівновага часткових реформ»; Румунія – CVM 17 років	Часткові реформи небезпечніші за їх відсутність: ранні перемоги блокують продовження

Джерело: складено автором на основі [7; 8; 10; 15; 20; 21; 22; 27; 28]

Чехія, яка обрала подібну стратегію приватизації (ваучерну), але без створення адекватних механізмів корпоративного управління, зіткнулася з масовим тунелюванням активів та банківською кризою 1997 року [27]. Не виключено, що саме відмінність у деталях інституційного дизайну приватизації (а не у принциповому виборі між шоком та градуалізмом) пояснює розбіжність траєкторій двох країн, що стартували практично з однакових позицій [30].

Словенія, яка обрала свідомий градуалізм (повільну приватизацію, збереження соціального захисту, плаваючий обмінний курс), досягла найвищих і найстабільніших темпів зростання серед кандидатів на вступ до Європейського Союзу у 2004 році, проте ця ж стратегія зробила її вразливою до єврозонної кризи 2008 року, коли відкладені структурні реформи дали про себе знати. Естонія становить особливий інтерес як країна, що поєднала радикальну лібералізацію з інноваційною цифровою трансформацією: програма Tiger Leap (1996), закон про цифрові підписи (2000) та міжвідомча система обміну даними X-Road створили модель e-governance, в якій усі державні послуги доступні онлайн. Ключовими факторами естонського успіху стали «чистий аркуш» (відсутність застарілих систем), міжпартійна підтримка, фінансування Європейського Союзу та успадкований людський капітал. Грузія після Революції троянд (2003) продемонструвала радикальну дерегуляцію та антикорупцію, проте формальна дерегуляція не розв'язала проблем судової незалежності та захисту прав власності, що ставить під питання довгострокову сталість цих реформ.

Досвід азійських тигрів (Південної Кореї, Сінгапуру, Тайваню) фундаментально спростував тезу про універсальність ліберальної моделі. Сінгапур збільшив ВВП на душу населення більш ніж у 110 разів через стратегічне залучення прямих іноземних інвестицій, масові інвестиції в людський капітал, антикорупційне управління та прагматичний державний капіталізм. Південна Корея після руйнівної війни 1950–1953 років, коли було знищено близько половини промислових потужностей, а ВВП на душу населення становив лише 67 доларів, здійснила стрімку індустріалізацію через

систему чеболів та державне кредитування стратегічних секторів. Латиноамериканський досвід ілюструє циклічність реформ та відсутність інституційної послідовності: чилійський експеримент «чиказьких хлопців» досяг макроекономічної стабілізації ціною високого безробіття та нерівності, а справжнє прискорення зростання відбулося лише після демократизації 1990 року, що свідчить про те, що інституційна легітимність є необхідним, а не лише бажаним, доповненням ринкових реформ. Аргентинський план конвертованості (1991) знизив інфляцію з 5000 % до 3,4 %, проте ригідність валютного курсу призвела до кризи 2001 року, а бразильський Plano Real (1994) є рідкісним прикладом успішної стабілізації, доповненої програмою Bolsa Família, яка вивела понад 26 мільйонів людей з бідності.

Серед постконфліктних трансформацій Руанда демонструє середнє зростання ВВП 8–8,5 % на рік від 1995-го, хоча ціною авторитарної моделі управління, що ставить питання про онтологічний зв'язок між демократією та розвитком у постгеноцидних суспільствах. Хорватія пройшла потрібний перехід (державотворення, демократизація та ринкова трансформація після війни 1991–1995 років) і вступила до Європейського Союзу у 2013 році. Кластер «пізніх реформаторів» (Румунія, Болгарія, Україна) демонструє наслідки затриманих реформ: олігархічне захоплення, реформаторську втому та «хибне коло» неповних перетворень. Румунія перебувала під механізмом CVM Європейської Комісії протягом 17 років, а Україна, яка на початку 1990-х мала ВВП на душу населення вищий за польський, за 1992–2016 роки збільшила його лише на 35 % – найслабший результат серед усіх посткомуністичних країн [22].

Порівняльний аналіз п'яти кластерів робить очевидним, що результат реформ визначається не стільки їхнім змістом (набором конкретних заходів), скільки набором умов, в яких ці заходи імплементуються. Видається обґрунтованим запропонувати типологію факторів реформаторського успіху за критерієм їхньої узагальнюваності: на одному полюсі – контекстно-залежні фактори (початкові умови, геополітичне розташування, культурна спадщина),

які не піддаються прямому перенесенню; на іншому – структурні закономірності, які повторюються з достатньою регулярністю, щоб претендувати на статус принципів.

Якість інституцій належить до категорії структурних закономірностей. Дихотомія інклюзивних та екстрактивних інституцій, обґрунтована Д. Аджемоглу та Дж. А. Робінсоном, розрізняє системи, що забезпечують широку участь у економічному та політичному житті, захист прав власності та творчу деструкцію, від систем, що концентрують владу та ресурси в руках еліти [13]. Зростання за екстрактивних інституцій можливе (досвід Радянського Союзу, сучасного Китаю), але нестійке. Д. С. Норт акцентував роль *credible commitments* та *path dependence*: теперішнє і майбутнє пов'язані з минулим через безперервність інституцій суспільства [14]. Баланс між *domestic ownership* та зовнішньою обумовленістю також виявляє ознаки структурної закономірності: модель зовнішніх стимулів Ф. Шіммельфенніга та У. Зедельмайера демонструє, що кондиціональність Європейського Союзу найефективніша за умови великої й вірогідної винагороди (членства, а не лише фінансової допомоги), чітких умов та помірних внутрішніх витрат адаптації [18]. Розширення 2004 року вважається найуспішнішим прикладом зовнішньо-заякореної реформи, проте на Західних Балканах модель працює слабше через зниження вірогідності вступу [25].

Послідовність реформ (*sequencing*) переходить з категорії контекстно-залежних до структурних за умови формулювання на достатньому рівні абстракції. Аналіз Міжнародного валютного фонду (2025) пропонує оптимальну послідовність для перехідних економік: перший рік – лібералізація ринків, мала приватизація, створення базових ринкових інституцій; другий-третій – інституційний розвиток, середня приватизація; четвертий і далі – велика приватизація та корпоративне управління [24]. Ключовий принцип, який видається достатньо стійким для узагальнення, полягає в тому, що регулювання та конкуренція мають передувати приватизації [23]. Феномен *state capture*, описаний Дж. С. Хеллманом, Г. Джонсом та Д. Кауфманном, є, ймовірно,

найпотужнішим поясненням реформаторських невдач: у «захопленій економіці» фірми купують формування законів та політик *à la carte* [15]. Парадоксально, фірми-загарбники зростали вдвічі швидше за інших, але агрегатний ефект для економіки був негативним. Не абстрактні «нереформатори», а саме «часткові реформатори» – ранні переможці, що блокують подальші перетворення заради збереження рент, – становлять найбільшу загрозу. Цей механізм точно описує олігархічну модель, яка домінувала в Україні впродовж більшої частини її незалежності.

Окремої уваги заслуговує проблема трансферу політик, яка полягає у плутанні інституційної форми та інституційної функції. Д. Родрік наголошує: не існує єдиної відповідності між функціями, які виконують якісні інституції (захист прав власності, забезпечення конкуренції, макроекономічна стабільність), та формами, яких ці інституції набувають у конкретних країнах [5]. М. Ендрюс, Л. Прітчett та М. Вулкок описали феномен ізоморфного мімікрізму: уряди імітують реформи, змінюючи зовнішній вигляд політик та організацій, а не їхній зміст, що створює пастку нарощування спроможностей, в якій державна спроможність стагнує, попри реформаторську риторику [19]. Антидотом є Problem-Driven Iterative Adaptation (PDIA) – фокус на розв’язанні локально визначених проблем через експериментування та зворотний зв’язок, а не на копіюванні «найкращих практик».

Інституційний вимір реформування, попри свою ключову роль, найменше піддається стандартизації й узагальненню, що є очікуваним наслідком природи самих інституцій. Чотирирівнева модель інституційного аналізу О. Є. Вільямсона [16] розкриває глибинну архітектуру проблеми (рис. 2). Перший рівень – вбудованість (неформальні інституції: звичаї, традиції, релігійні норми; часовий горизонт змін – від 100 до 1000 років); другий – інституційне середовище (конституції, закони, права власності; 10–100 років); третій – управління (контрактні відносини, трансакційна економіка; 1–10 років); четвертий – розподіл ресурсів (ціни, неокласична економіка; безперервно).

Кожен вищий рівень накладає обмеження на нижчий. Критичний висновок для реформаторської практики полягає в тому, що швидкі формальні реформи (рівень 2) часто не спрацьовують, оскільки не здатні миттєво трансформувати культурний (рівень 1) та управлінський (рівень 3) шари інституційної структури суспільства.

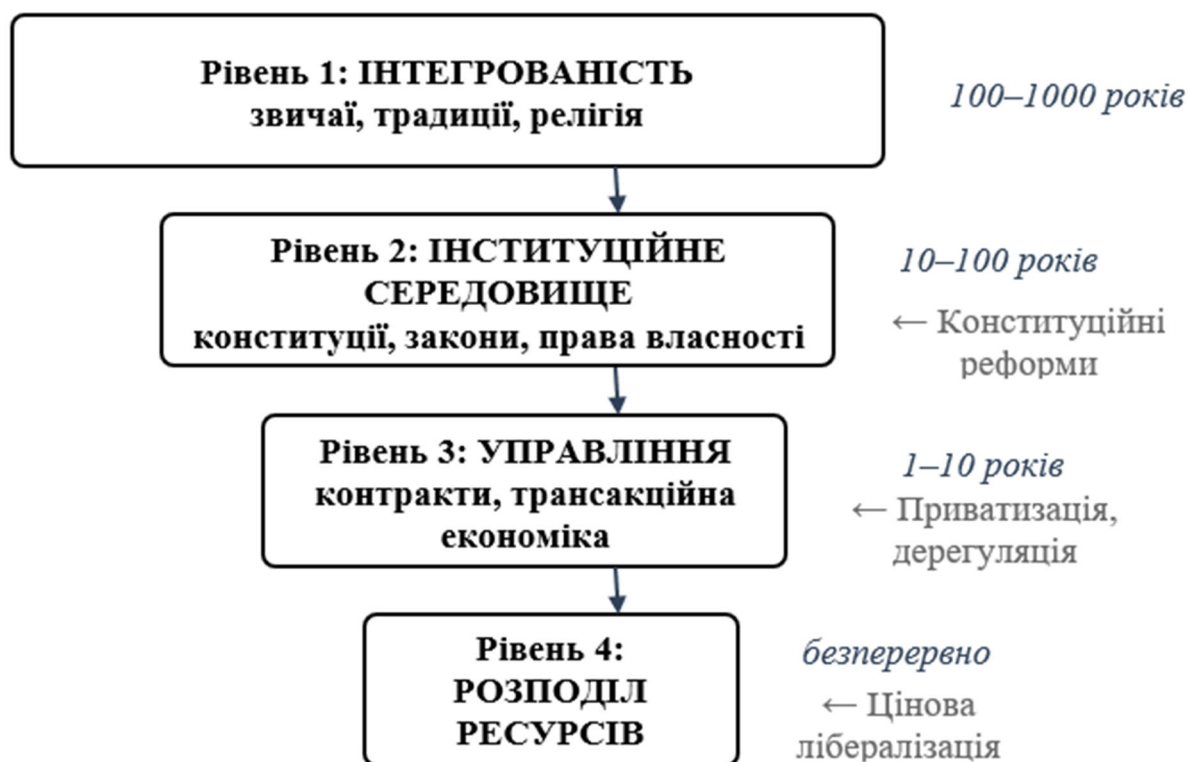

Рис. 2. Інституційна ієрархія та часові горизонти реформ (за О. Є. Вільямсоном)

Джерело: складено автором на основі [14; 16; 17]

Парадокс державної спроможності, сформульований Ф. Фукуямою, додає ще один вимір складності: необхідно розрізняти обсяг функцій держави (score) та її спроможність ефективно виконувати ці функції (strength) [17]. Вашингтонський консенсус сфокусувався на скороченні обсягу через приватизацію та дерегуляцію, проте водночас підірвав інституційну спроможність, необхідну для управління цим самим скороченням. Росія є парадигматичним негативним прикладом: приватизація без державної

спроможності управляти процесом призвела до олігархічного розкрадання. Видається обґрунтованим висновок Ф. Фукуями про те, що значно краще бути у стані вузького обсягу та високої спроможності, ніж широкого обсягу та низької спроможності. Цей висновок безпосередньо стосується реформ другого покоління (інституційні реформи: судова система, державна служба, регуляторні рамки), які потребують саме високої державної спроможності для імплементації. Розмежування rule of law та rule by law підкріплює цю тезу: грузинський досвід демонструє, що формальна дерегуляція може покращити рейтинги Doing Business без реального зміцнення прав власності та судової незалежності; румунський досвід механізму CVM (2007–2023) свідчить, що реформа верховенства права є процесом, який вимірюється десятиліттями, а не роками.

Сформульовані закономірності набувають особливого значення для країн, що перебувають у стані подвійного (або, як у випадку України, потрійного) навантаження. Історичним прецедентом великомасштабної повоєнної відбудови залишається план Маршалла (1948–1952), реальний вплив якого, як переконливо доведено Дж. Б. Де Лонгом та Б. Айхенґріном, полягав не у фінансуванні інвестицій, а в кондиціональності: умови допомоги зорієнтували європейську політичну економію на ринковий шлях та забезпечили фінансову стабільність [20]. Проте план Маршалла спрацював завдяки вже наявним інституціям, освіченому населенню та промислового досвіду Західної Європи – умовам, які відсутні в багатьох сучасних постконфліктних контекстах [32]. Південна Корея демонструє можливість стрімкого зростання після масштабного руйнування, але за умов геополітичної ренти (гарантоване залучення США), земельної реформи та сильної промислової політики.

П. Коллієр та А. Хефлер виявили критичну закономірність, яка заслуговує на статус структурного принципу: абсорбційна спроможність постконфліктних суспільств подвоюється лише після третього року після завершення конфлікту – в ідеалі допомога має поступово нарощуватися протягом десятиліття, тоді як історично вона зменшується [21]. Г. дель Кастільо наголошує, що консолідація

миру має передувати агресивній лібералізації [29]. Україна стоїть перед безпрецедентним потрійним викликом: повоєнна відбудова, структурна трансформація та підготовка до вступу в Європейський Союз здійснюються одночасно та в умовах триваючих бойових дій, для яких світова історія не пропонує точних аналогій. За оцінками п'ятої Швидкої оцінки збитків та потреб відбудови (RDNA5, лютий 2026), загальна вартість відбудови становить 588 мільярдів доларів – майже втричі більше прогнозного номінального ВВП на 2025 рік [28]. Луганська декларація (липень 2022) закріпила реформи як умову реконструкції, а статус кандидата на вступ до Європейського Союзу та запуск Ukraine Facility (50 мільярдів євро) створили потужний зовнішній реформаторський якір [32]. На відміну від Західних Балкан, де «втома від розширення» знизила ефективність кондиціональності [25], українська кандидатура підкріплена потужною геополітичною мотивацією та швидким реагуванням Європейського Союзу, що підвищує вірогідність винагороди – ключову умову ефективності моделі зовнішніх стимулів [18].

Систематичне зміщення в бік «історій успіху» (survivorship bias) є одним із найсерйозніших методологічних обмежень літератури з реформування, яке потребує усвідомлення при формулюванні будь-яких рекомендацій. Дослідницький та політичний мейнстрім непропорційно фокусується на Польщі, Естонії, Сінгапурі, тоді як невдачі (Аргентина, Болгарія, пострадянський простір) отримують значно менше систематичного аналізу. Це спотворює уроки: успіх приписується конкретним політикам, тоді як контекстуальні фактори (початкові умови, геополітичне розташування, культурна спадщина) часто є визначальними [10]. Імплікацією для України є необхідність подвійного фокусу: вчитися не лише на успіхах Естонії чи Грузії, а й на невдачах Чехії (ваучерна приватизація), Аргентини (ригідність валютного курсу) та власному досвіді двох революцій без інституційного закріплення здобутків.

Висновки

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що узагальнення міжнародного досвіду реформування можливе, проте лише на рівні принципів і структурних закономірностей, а не конкретних політичних приписів. Центральною закономірністю є визначальна роль інституційної спроможності: швидкість реформ менш значуща, ніж якість інституційного середовища, в якому вони імплементуються. Досвід Чехії та Росії демонструє катастрофічні наслідки приватизації без інституційної інфраструктури, тоді як Польща й Естонія підтверджують, що швидкі реформи можливі за наявності базового інституційного фундаменту. Другою стійкою закономірністю є роль зовнішнього якоря реформ: членство в Європейському Союзі перевершує фінансову допомогу як стимул трансформації, проте без domestic ownership реформи перетворюються на ізоморфний мімікрізм.

Послідовність реформ виявляє ознаки структурної закономірності за умови формулювання на достатньому рівні абстракції: регулювання та конкуренція мають передувати приватизації, консолідація миру – агресивній лібералізації, а зовнішня допомога має нарощуватися поступово, враховуючи обмежену абсорбційну спроможність постконфліктних суспільств. Протидія state capture є передумовою всіх інших реформ: олігархічна «рівновага часткових реформ» є більш стійкою перешкодою, ніж відсутність реформ як таких. Соціальна легітимність реформ, підтверджена бразильським та чилійським досвідом, є необхідною умовою їхньої політичної стійкості.

Запропонована типологія факторів реформаторського успіху (від контекстно-залежних до структурних закономірностей) та візуалізація еволюції теоретичних підходів дозволяють практикам більш обґрунтовано обирати елементи міжнародного досвіду, релевантні для конкретної країни. Для України, яка перебуває в умовах безпрецедентного потрійного навантаження, контекстно-специфічна діагностика за методологією Р. Хаусманна, Д. Родріка та А. Веласко, поєднана з потужним зовнішнім якорем європейської інтеграції та механізмами

протидії олігархічному захопленню, утворює найбільш обґрунтовану стратегічну рамку. Функція інституцій є універсальною, проте їхня форма має бути автентичною – визначеною специфічними обмеженнями, можливостями та історичним контекстом.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленим аналізом реформаторських невдач (failure analysis), моделюванням оптимальної послідовності реформ для країн у стані конфлікту, а також емпіричною верифікацією ефективності зовнішньої кондиціональності Європейського Союзу як інструменту реформ в умовах, що не мають прецедентів.

Список використаних джерел

1. Williamson J. What Washington Means by Policy Reform. Latin American Adjustment: How Much Has Happened? / ed. J. Williamson. Washington : Institute for International Economics, 1990. P. 7–20. URL: <https://www.piie.com/sites/default/files/publications/papers/williamson0204.pdf>
2. Rodrik D. Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion? A Review of the World Bank's Economic Growth in the 1990s: Learning from a Decade of Reform. *Journal of Economic Literature*. 2006. Vol. 44, No. 4. P. 973–987. DOI: <https://doi.org/10.1257/jel.44.4.973>
3. Stiglitz J. E. More Instruments and Broader Goals: Moving toward the Post-Washington Consensus. *WIDER Annual Lectures*. Helsinki : UNU-WIDER, 1998. 39 p. URL: <https://archive.globalpolicy.org/soecon/bwi-wto/stig.htm>
4. Hausmann R., Rodrik D., Velasco A. Growth Diagnostics. *The Washington Consensus Reconsidered: Towards a New Global Governance* / eds. N. Serra, J. E. Stiglitz. Oxford : Oxford University Press, 2008. P. 324–355. URL: <https://growthlab.hks.harvard.edu/publications/growth-diagnostics>
5. Rodrik D. One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions, and Economic Growth. Princeton : Princeton University Press, 2007. 280 p. URL: <https://a-economics.com.ua/index.php/home/about>

<https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691141176/one-economics-many-recipes>

6. Commission on Growth and Development. The Growth Report: Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development. Washington : World Bank, 2008. 190 p. URL: <https://www.cgdev.org/event/growth-report-strategies-sustained-growth-and-inclusive-development>

7. Grier K., Grier R. The Washington Consensus Works: Causal Effects of Reform, 1970–2015. *Journal of Comparative Economics*. 2021. Vol. 49, No. 1. P. 59–72. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jce.2020.09.001>

8. Chari A., Henry P. B., Reyes H. The Baker Hypothesis: Stabilization, Structural Reforms, and Economic Growth. *Journal of Economic Perspectives*. 2021. Vol. 35, No. 3. P. 83–108. DOI: <https://doi.org/10.1257/jep.35.3.83>

9. Williamson J. Some Thoughts on the Washington Consensus and Subsequent Global Development Experience. *Journal of Economic Perspectives*. 2021. Vol. 35, No. 3. P. 67–82. DOI: <https://doi.org/10.1257/jep.35.3.67>

10. Popov V. Shock Therapy versus Gradualism: The End of the Debate (Explaining the Magnitude of Transformational Recession). *Comparative Economic Studies*. 2000. Vol. 42, No. 1. P. 1–57. DOI: <https://doi.org/10.1057/ces.2000.1>

11. Alesina A., Drazen A. Why Are Stabilizations Delayed? *American Economic Review*. 1991. Vol. 81, No. 5. P. 1170–1188. URL: <https://www.nber.org/papers/w3053>

12. Fernandez R., Rodrik D. Resistance to Reform: Status Quo Bias in the Presence of Individual-Specific Uncertainty. *American Economic Review*. 1991. Vol. 81, No. 5. P. 1146–1155. URL: <https://dash.harvard.edu/handle/1/37927057>

13. Acemoglu D., Robinson J. A. Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty. New York : Crown Publishers, 2012. 544 p. URL: <https://www.wcfia.harvard.edu/publications/why-nations-fail>

14. North D. C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. 159 p. URL:

http://epistemh.pbworks.com/f/8.%20Institutions__Institutional_Change_and_Economic_Performance.pdf

15. Hellman J. S., Jones G., Kaufmann D. Seize the State, Seize the Day: State Capture and Influence in Transition Economies. *Journal of Comparative Economics*. 2003. Vol. 31, No. 4. P. 751–773. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jce.2003.09.006>

16. Williamson O. E. The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead. *Journal of Economic Literature*. 2000. Vol. 38, No. 3. P. 595–613. DOI: <https://doi.org/10.1257/jel.38.3.595>

17. Fukuyama F. State-Building: Governance and World Order in the 21st Century. Ithaca : Cornell University Press, 2004. 256 p. URL: <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2058&context=nwc-review>

18. Schimmelfennig F., Sedelmeier U. The Europeanization of Eastern Europe: The External Incentives Model Revisited. *Journal of European Public Policy*. 2020. Vol. 27, No. 6. P. 814–833. DOI: <https://doi.org/10.1080/13501763.2019.1617333>

19. Andrews M., Pritchett L., Woolcock M. Escaping Capability Traps through Problem-Driven Iterative Adaptation (PDIA). *World Development*. 2013. Vol. 51. P. 234–244. URL: <https://www.cgdev.org/publication/escaping-capability-traps-through-problem-driven-iterative-adaptation-pdia-working-paper>

20. De Long J. B., Eichengreen B. The Marshall Plan: History's Most Successful Structural Adjustment Program. NBER Working Paper No. 3899. Cambridge, MA : NBER, 1991. 56 p. DOI: <https://doi.org/10.3386/w3899>

21. Collier P., Hoeffler A. Aid, Policy and Growth in Post-Conflict Societies. *European Economic Review*. 2004. Vol. 48, No. 5. P. 1125–1145. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2003.11.005>

22. Kolodko G. W. Ten Years of Postsocialist Transition: Lessons for Policy Reforms. *World Bank Policy Research Working Paper* No. 2095. Washington : World Bank, 1999. 38 p. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=170888

23. International Monetary Fund. Structural Reforms to Accelerate Growth, Ease Policy Trade-offs, and Support the Green Transition in Emerging Market and

Developing Economies. *IMF Staff Discussion Note* SDN/2023/007. Washington : IMF, 2023. 42 p. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes/Issues/2023/09/21/Structural-Reforms-to-Accelerate-Growth-Ease-Policy-Trade-offs-and-Support-the-Green-538429>

24. International Monetary Fund. The Sequencing and Speed of Reforms in Transition Economies. *IMF Selected Issues Paper*. Washington : IMF, 2025. 28 p. URL: <https://www.imf.org/-/media/files/publications/selected-issues-papers/2025/english/sipea2025086.pdf>

25. Babović M. Reform Without Transformation: The EU's Diminishing Leverage in the Western Balkans. *Social Sciences*. 2025. Vol. 14, No. 12. Art. 722. DOI: <https://doi.org/10.3390/socsci14120722>

26. Drazen A., Grilli V. The Benefit of Crises for Economic Reforms. *American Economic Review*. 1993. Vol. 83, No. 3. P. 598–607. URL: <https://www.jstor.org/stable/2117538>

27. Gevorkyan A. V. Transition Economies: Transformation, Development, and Society in Eastern Europe and the Former Soviet Union. London : Routledge, 2018. 342 p. URL: <https://www.routledge.com/Transition-Economies-Transformation-Development-and-Society-in-Eastern-Europe-and-the-Former-Soviet-Union/Gevorkyan/p/book/9781138831131>

28. World Bank. Ukraine – Fifth Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA5). Washington : World Bank, 2026. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099070725104020301/pdf/P508490-e6a371eb-db16-470c-857f-a4a26bf76af4.pdf>

29. Del Castillo G. Economic Reconstruction and Reforms in Post-Conflict Countries. Building Sustainable Peace: Timing and Sequencing of Post-Conflict Reconstruction and Peacebuilding / eds. A. Langer, G. K. Brown. Oxford : Oxford University Press, 2016. P. 177–198. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198757276.003.0010>

30. Marenkov S. From the Washington Consensus to the Warsaw Consensus: 'Shock Therapies' as a Neoliberal Success Story. *European Review of History: Revue européenne d'histoire*. 2025. Vol. 32, No. 4–5. DOI: <https://doi.org/10.1080/13507486.2025.2521268>

31. Smytsniuk A. I. Teoretychni zasady doslidzhennia rozvytku natsionalnoi ekonomiky v umovakh hlobalizatsii [Theoretical foundations of studying the development of the national economy in the context of globalization]. *Akademichni vizii*. 2024. No. 32. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/download/1468/1346/1365>

32. Nadraha V. I. Svitovyi dosvid povoiennoho vidnovlennia ekonomiky: uroky dlia Ukrainy [World experience of post-war economic recovery: lessons for Ukraine]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Serii: ekonomika ta upravlinnia*. 2022. No. 6. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2022-6-03-06>